

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM
NAZİRLİYİ**

**F. KÖÇƏRLİ ADINA RESPUBLİKA UŞAQ KİTABXANASI
ELMİ-METODİKA ŞÖBƏSİ**

**Uşaq kitabxanalarında informasiya texnologiyalarının tətbiqi.
Multimedia zalının təşkili
(metodik vəsait)**

B A K I - 2 0 1 2

Tərtibçidən

Mədəni və tarixi irsimizin qorunub saxlanması kitabxanaların inkişafına gedən yoldan keçir. Bu sahənin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı, kitabxanalarımızın dünya informasiya məkanına daxil olmasını təmin etmək istiqamətində də işlər görülməkdədir. XXI əsrin bizə verdiyi imkanlar bu işin həyata keçirilməsini daha da asanlaşdırır. Belə ki, informasiyalı cəmiyyət formalaşdırmağın əsas atributlarından birincisi bu sahədə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsidir. Məlumdur ki, kitab ənənəvi informasiya vasitəsi olaraq bütün zamanlarda öz aktuallığını qoruyub saxlayıb. Amma bəzən onların illərlə saxlanması, nəşildən-nəşilə ötürülməsində problemlər yaranır. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün texnoloji baxımdan daha yaxşı inkişaf etmiş ölkələr zamanın tələbinə uyğun olaraq lazımı tədbirlər görüb. Elə bunun nəticəsidir ki, indi dünyada ənənəvi kitabxanalarla yanaşı elektron kitabxanalar da mövcuddur. Çünki müasir kitabxanalarda elektron resursların yaradılmasına böyük tələbat var. İstifadəçi, əsasən öz maraq dairəsinə uyğun müxtəlif elm sahələrinə dair elektron resurslarla işləməyə üstünlük verir. Ona görə də müxtəlif sahələr üzrə mükəmməl, zəngin elektron resursların yaradılması, onun mütəmadi olaraq yeni məlumatlarla yeniləşdirilməsi zəruridir. Təbii ki, belə bir işi internet və texniki vasitələrin köməyindən istifadə etməklə həyata keçirmək mümkündür.

Bu gün respublikamızda geniş kitabxana informasiya şəbəkəsinə malik olan kitabxanalar mövcuddur. Ölkədə kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, onların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, müasir tələblərə cavab verən texnologiya və proqram təminatları ilə, Azərbaycan kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 20 aprel 2007-ci il tarixli “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Sərəncam imzalamışdır. Sərəncam Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin birgə işi sayəsində həyata keçirilir. Belə ki, sərəncama əsasən kitabxanalar modernləşməli, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməli, Azərbaycanın regionlarında fəaliyyət göstərən kitabxanalar təmir olunmalı, ölkənin iri kitabxanalarının elektron kataloqu və elektron kitabxanasının müasir standartlar səviyyəsinə qaldırılmalı və onun bazasında “Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası”nın oxucuların tam istifadəsinə verilməsini təmin etməlidir.

Hörmətli prezidentimiz İlham Əliyevin bu sərəncamını əsas tutaraq, uşaq kitabxanalarına kömək məqsədi ilə “Uşaq kitabxanalarında informasiya texnologiyalarının tətbiqi. Multimedia zalının təşkili” adlı vəsait tərtib olunmuşdur. Vəsait informasiya texnologiyalarının tətbiqini, multimediyaya zalının təşkilini əsas götürməklə, ölkə kitabxanalarının öz işlərini bu istiqamətdə görməsinə kömək göstərmək və onları düzgün istiqamətləndirmək məqsədi daşıyır.

I. İnformasiya texnologiyasının uşaq kitabxanalarında tətbiqi

İnformasiya termini geniş anlayışdır, ondan müxtəlif elm sahələrində istifadə olunur. İnformasiya latınca “informatio” sözündən götürülmüş və obyekt, hadisə, fakt haqqında məlumat verilməsi, nəyinsə izah edilməsi deməkdir və hal-hazırda bizi əhatə edən aləmdə elmin elə bir sahəsi yoxdur ki, orada informasiya texnologiyalarının tətbiqindən istifadə olunmasın. Biz informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə, informasiya aləmində yaşayırıq.

İnformasiyalaşdırma – insan sivilizasiyasının ümumi qaçılmaz inkişaf mərhələsidir. Məhz buna görə də informasiyalaşdırma elə bir vasitədir ki, bunun köməyi nəticəsində cəmiyyət özünü kifayət qədər tez dərk edir, bu vasitə ilə müasir şəraitdə lazım olan əsas məsələlər həllini tam və effektiv tapa bilir. İnformasiya - başqa sözlə faktiki verilənlər haqqında biliklərin toplusu və onlar arasındakı asılılığı təyin edir və sonda isə cəmiyyətdə tam strateji resurslara çevrilir. İnformasiyalaşdırma prosesləri təbiətdə və cəmiyyətdə həmişə çox mühüm rol oynamış və özünəməxsus sistem yaratmışdır. İnsana məxsus xüsusiyyətlər - nitq, təsəvvür, istehsal, elm və incəsənət, idrak və dərk etmə, yadda saxlama, informasiyanın işlənilib hazırlanması və ötürülməsi çoxobrazlı və mürəkkəb proseslərdir. Yazının yaranması və yayılması, kitab çapı, dövrü mətbuat, teleqraf, telefon, fotoqrafiya, sonralar radio, televiziya və kompüter texnikası bu yolda ən mühüm amillərdən sayıla bilər.

Kompüter texnikasının inkişafı sürətinə və miqyasına görə fenomenal sayıla bilər və bu proseslərin həyata keçirilməsində yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi cəmiyyətin bütün fəaliyyət sahələrində öz bəhrəsini verməkdədir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları cəmiyyətin inkişafına təsir göstərən vacib amillərdən birinə çevrilmişdir. Bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin verdiyi böyük üstünlüklərdən uğurla istifadə edirlər. Müasir cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi onun informasiya infrastrukturunun inkişaf dərəcəsi ilə təyin olunur. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə demək olar ki, insan fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edən güclü informasiya infrastrukturu sürətlə inkişaf etməkdə davam edir və formalaşır. Dünyada informasiya texnologiyalarına heç vaxt indiki qədər maraq oyanmamışdır. Bu ölkələrdə informasiya və kommunikasiya vasitələrinin inkişafı əsasında əmək məhsuldarlığının artımı hiss olunacaq dərəcədə təmin olunmuş və təhsildə, məişətdə, səhiyyədə, ticarətdə, istehsalda həyat səviyyəsi yeni baxımda formalaşmışdır. Belə ki, hal-hazırda respublikada dövlət səviyyəsində dövlət və özəl qurumlarda informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində bir sıra əhəmiyyətli dövlət proqramları və layihələr həyata keçirilmişdir. Respublikada sosial-iqtisadi münasibətlərdə aparılan yenidənqurma, cəmiyyətdə həyat tərzinin demokratikləşməsi cəmiyyətin fəaliyyətinin bütün sahələrində informasiya təminatının strukturu və xarakterinin kökündən dəyişməsinə tələb edir. Yeni dövlət və ictimai təşkilatların əmələ gəlməsi, mövcud funksiyaların dəyişməsi və yaxud yenilərinin yaranması – bunların hamısı cəmiyyətdə informasiya tələbatının artdığını, informasiya

axınının istiqamətini və tərkibinin dəyişməsinə, informasiyanın təqdim olunma formasını təyin edir.

Qeyd etdiyimiz kimi, müasir şəraitdə ölkənin sosial-iqtisadi, elmi-texniki inkişafının əsas məsələlərinin kompleks həlli və müdafiə qabiliyyətinin artırılması üçün yeni keyfiyyətdə informasiyalaşmış mühitin yaradılması zəruridir. İnnovasiyalaşmış mühit aşağıdakılardan: kompüterlərdən, kompüter şəbəkələri kommunikasiyaları, verilənlər bankı, biliklər bazası, proqramlar kompleksindən, uyğun olaraq hazırlanmış kadrlar kontingenti və bütövlükdə birləşmiş informasiya texnologiyalarından ibarətdir. Dünya təcrübəsi aydın şəkildə göstərir ki, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunması ölkənin hərtərəfli inkişafına xidmət edir və məhz bu texnologiyalar əhalinin sosial-iqtisadi vəziyyətində mövcud olan problemlərin həll olunması üçün tutarlı vasitələrdəndir.

Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanmasında, nəsildən-nəsilə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında kitabxanalar əvəzsiz rol oynayır. Kitabxana fondlarının müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsi, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsi, elektron məlumat bazalarının yaradılması dövrümüzün vacib məsələlərindən biridir. Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkədə baş verən hadisələr kitabxanaların da fəaliyyətinə təsirini göstərmiş, yeni kitab nəşri və kitab təchizatı sistemi tamamilə iflic vəziyyətə düşmüş, onların maddi-texniki bazasının olduqca zəifləməsinə gətirib çıxarmışdır. Bütün bunlar kitabxana sahəsinə öz mənfi təsirini göstərmişdir. Nəticədə kitabxanalar real və potensial oxucularını itirmiş, xeyli sayda kitabxanalar bağlanmış, əksəriyyəti oxucu tələbatını ödəyə bilməmişdir. Lakin son illər ərzində ölkədə kitabxana işinin inkişafı sahəsində bir sıra mühüm sənədlər qəbul edilmişdir. "Kitabxana işi haqqında" 12 mart 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu, "Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" 20 aprel 2007-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 6 oktyabr 2008-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə" Dövlət Proqramı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 2004-cü il 12 yanvar tarixli, "2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında" 2004-cü il 27 dekabr tarixli, 24 avqust 2007-ci il tarixli "Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları ilə təsdiq edilmiş siyahı üzrə latın qrafikası ilə nəşr olunmuş kitablar ölkənin bütün kitabxanalarına hədiyyə edilmişdir. Bu qərarların qəbul olunması və tətbiq olunması kitabxana işində bir çox nailiyyətlərin əldə edilməsinə səbəb olmuşdur. Belə ki, kitabxanalar müasir texniki avadanlıqlarla təmin olunmuş, kitabxanaların avtomatlaşdırılması prosesi gücləndirilmiş, kitabxanalarda yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsinə start verilmişdir. Ölkəmizdə kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi nəticəsində müasir kitabxana-informasiya infrastrukturunun

yaradılmasına, istifadəçilərə göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılmasına, əhalinin intellektual potensialının və bilik səviyyəsinin inkişafına, habelə fasiləsiz təhsilin təmin edilməsinə şərait yaradılmışdır.

Bildiyimiz kimi kitabxanalarda informasiya daşıyıcıları və digər ənənəvi sənədlər qorunub saxlanılır. Kitabxana, həm də oxucunun mütəmadi olaraq mütəxəssis köməyindən istifadə etdiyi bir yerdir. Harada ki, bir sıra ən yaxşı müasir nəşrlərlə yanaşı keçmiş nəsillərin də sevimli kitabları saxlanılır. Burada informasiya axtarışında köməyə müasir texnika gələ bilər. Ancaq ən əsas kitabxana insanın həmişə qayıtmaq istədiyi bir yerdir. Yeni texnologiyaları tətbiq etdikdə biz uzun illər ərzində əldə etdiklərimizi məhv etməməyə çalışırıq, əksinə ənənəvi materialları daha da əlverişli, zəngin etməyə və mövcud olan materialların inkişafını göstərməyə çalışırıq. Kitabxana tərəfindən edilən hər bir yenilik hər şeydən əvvəl oxucuya yönəldilir. Ümumiyyətlə, müasir kitabxana işini yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları olmadan təsəvvür etmək bir qədər çətinidir. Informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının insan fəaliyyətinin bir sıra sahələrində olduğu kimi kitabxana işində də tətbiqi ənənəvi kitabxana proseslərinin sürətlənməsinə və avtomatlaşmasına gətirib çıxarır. Qeyd edim ki, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası avtomatlaşdırma sahəsində böyük nəticələr əldə etmişdir. Kitabxanada 2005-ci ildən fəaliyyət göstərən avtomatlaşdırma şöbəsi İRBİS-64 AKİS-in “İnzibatçı”, “Komplektləşdirici”, “Kataloqlaşdırma”, “Oxucu qeydiyyatı”, “Kitab verilişi”, “Tammətli” modulları əsasında müvəffəqiyyətlə öz işini qurmuşdur. İRBİS-64 sistemi fərqli verilənlər bazasını yaratmağa, informasiya massivində tammətli axtarışın təşkilinə və ən əsas mövcud materiallarla internet, lokal şəbəkə və s. vasitəsi ilə girişin təmin olunmasına tam zəmanət verir. Həmçinin İRBİS-64 AKİS vasitəsilə əsas texnoloji proseslər- kataloqlaşdırma, ədəbiyyatın lokal şəbəkədə və internetdə axtarışı və sifarişi, kompüter vasitəsilə oxuculara xidməti həyata keçirir. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası bundan sonra da informasiya təminatı istiqamətində fəaliyyətin səmərəsinin artırılması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi məqsədilə günün tələbləri səviyyəsində mütərəqqi iş üsullarından istifadə edəcəkdir. Yəni kompüter texnologiyalarının tətbiqi və informasiya daşıyıcılarından istifadənin həyata keçirilməsi üçün səy göstərərək uğurlar əldə edəcəkdir.

II. Multimedia zalının təşkili

Son illər müasir uşaq kitabxanalarında müaliyəyə marağı artırmaq məqsədilə ənənəvi və texnoloji iş xüsusiyyətləri tətbiq edilir. Lakin uşaq müaliyəsinin təşkilində ənənəvi metodlardan daha çox istifadə olunur. Çünki hər bir kitabxanada müasir texniki avadanlıq və kompüter yoxdur. Bu gün kitabxanada texniki vasitələrlə (internet, elektron resurs) informasiyanın əldə edilməsi oxucular üçün daha vacib və əlverişlidir. Sözsüz ki, kompüterdən istifadə yeni savad formasını tələb edir və kompüterlə gündəlik iş oxucuları xüsusi metodla informasiya almağa yönəldir. Belə yeniləşmə müaliyəyə rəhbərlik edən kitabxana işçilərindən xüsusi tədqiqatlar aparılmasını və tövsiyələrin işlənməsini tələb edir. Bundan əlavə oxucularda müaliyəyə həvəsi artırmaq məqsədilə müasir kitabxanalarda multimedia zalının yaradılması olduqca vacibdir. Multimedia zalını yaratmaq, kitabxanalarda elektron oxu zallarının təşkili, bütün kitabxanaların internetə qoşulması, əhalinin müxtəlif təbəqələrinin internet vasitəsi ilə informasiya alması kitabxanalar qarşısında duran ümdə vəzifələrdəndir.

Multimedia – interaktiv proqram təchizatının idarəsi, müasir texniki və proqram vasitələrinin köməkliyi ilə vizual və audio effektlərin qarşılıqlı əlaqəsidir. Onlar mətn, səs, qrafik, foto, videonu rəqəmsal təsəvvürdə birləşdirir. Multimedia termini, əsasən əhəmiyyətli dərəcədə irihəcmli məlumatları saxlayan və bu informasiyanı daha tez əldə etməyə imkan verən informasiya daşıyıcılarının istifadəsidir.

Multimedia zalı ilk növbədə kitabxananın geniş və işıqlı otaqlarından birində təşkil olunur. Zalın sahəsinə görə kompüter stolları və informasiya daşıyıcıları üçün xüsusi rəflər yerləşdirilir. Rəflərə CD, DVD diskləri, audio, video kasetlər düzülür. Yaxşı olardı ki, zalın tavan hissəsindən aşağıya doğru proyektor və ekran quraşdırılsın, çünki zalda tədqimatların keçirilməsində proyektordan istifadə olunur. Bundan başqa zalda audio, video maqnitofonlar, kamera, skaner, printer, televizor, sürətçıxarma aparatının yerləşdirilməsi də vacibdir. Multimedia zalının fondunda müxtəlif yaş qrup oxucular üçün müxtəlif sahə üzrə- məlumat nəşrləri - (“Ayna” Mətbu evi), ensiklopediyalar, lüğətlər, soruq kitabları, dərslər poqramı əsasında hazırlanmış disklər, məntiqi oyun diskləri yer tutmalıdır. Multimedia zalına ayrılmış xətt üzrə daimi internet şəbəkəsi qoşulmalıdır.

F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında “Biləyən” multimedia zalı 2002-ci ildən fəaliyyət göstərir. Kitabxanamız audio-vizual nəşrlərin komplektləşməsinə böyük diqqət ayırır. Multimedia zalı əsasən məktəbəqədər və kiçik yaşlı oxuculara xidmət göstərir. Zalın əsasən fondunu musiqi, təbiət və nağıllarla bağlı CD, DVD diskləri təşkil edir. Hal-hazırda multimedia oxu zalında 240-dan çox nüsxəsi olan CD-ROM üzrə nəşrlər fondu var. Fondun formalaşdırılması əsasən oxucu sorğularına görə həyata keçirilir. Bura elmi-tədris poqramları, ensiklopediyalar, lüğətlər, məlumat kitabçaları, intellektual oyun poqramları daxildir. CD-ROM fonduna həmçinin daxildir: xarici dillərin öyrənilməsi üçün nəşrlər və elmlər üzrə bir sıra ensiklopedik nəşrlər. Fondada, dərslər vəsaitləri, tarixi şəxsiyyətlər və incəsənət üzrə nəşrlər geniş yer tutur. (Azərbaycan tarixi, Zoologiya, Kimya, Biologiya, Botanika, Heydər Əliyev, Üzeyir Hacıbəyov,

Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, “O olmasın, bu olsun”, “Arşın mal alan”, “Leyli və Məcnun” və s.). Böyük Britaniyanın OXFAM Beynəlxalq humanitar təşkilatı layihə əsasında kitabxanamızın multimedia zalında bir çox kitabların, qəzetlərdə dərc olunmuş maraqlı hekayələrin, nağılların audio kasetlərindən ibarət fondunu (700 nüsxə) təşkil etmişdir. Dəfələrlə kitabxananın ərazisində yerləşən 42, 258, 36, 152 sayılı məktəblərin ibtidai sinif müəllimləri sinifləri ilə birlikdə qrup halında “Danışan kitablar”a qulaq asmışlar.

Oxuculara informasiyanın axtarılması və informasiya texnologiyalarından düzgün istifadə etməyi öyrətmək və multimedia zalına maraq oyatmaq üçün kitabxanalarda kursların təşkili vacibdir. İlk belə kurs “Kitabxanada uşaqlar üçün internet-sinfin açılması” layihəsi əsasında hazırlanmışdı. Həmin kurslar 2001-ci ilin avqustunda Açıq Cəmiyyət İnstitutu tərəfindən həyata keçmişdir. Belə ki, kitabxanamızın hazırladığı layihə qrant udmuş və qrant əsasında kitabxanamız üçün 7 kompüter, 1 skaner, 1 printer əldə etmişdi. 2002-ci ilin yanvarın 15-dən başlayaraq hər ayda 48 uşaq olmaqla avqustun 15-nə qədər “Kompüterin əsasları və internet” kursu keçilmişdir. 49 məktəb və 4 liseydən kursa gələnlərin sayı 336 olmuşdur. 10 dərslər proqramı çərçivəsində keçirilən kursa gələn oxucular anket vərəqəsini doldurur, sonda isə kurslar haqqında öz fikirlərini bildirirdilər. Bundan başqa multimedia zalında keçirilən kurslarda biz uşaqlara müxtəlif proqramlarla işləməyi öyrədir, onları informasiyanın axtarış sisteminin imkanları ilə də tanış edirik. Dərslərdə kompüterdən, CD, DVD disklərindən, printer, skanerdən istifadə metodlarını öyrətməklə yanaşı, kompüter proqramları- “Microsoft Office” proqramları haqqında da məlumat veririk. Məsələn: məşğələdə uşaqlar Microsoft Power Point proqramını öyrənməklə həmin proqramın köməyi ilə kitabın təqdimatını hazırlayırlar. Oxucular bu dərslərdə əldə etdikləri biliklə yanaşı, bacarıq və intellektual qabiliyyətlərini də formalaşdırırlar. Kitabxanada oxucu multimedia məhsullarının passiv istifadəçisi yox, aktiv qərar qəbul edən informasiya istifadəçisi olmalıdır.

Qeyd: Uşaq kitabxanaları multimedia zalı təşkil edərkən zala istədikləri adı verə bilirlər. Məsələn, bizim kitabxana multimedia zalına “Biləyən” adı vermişdir. Başqa kitabxanalar “Çoxbilmiş”, “Bilicilər” və s. adla multimedia zalını adlandıra bilər.

Ümumilikdə oxucular multimedia zalında aşağıdakı xidmətlərdən istifadə edə bilər:

- 1. CD-ROM, DVD proqramları ilə iş.** Bu disklər informasiyanın oxunmasını, köçürülməsini, saxlanmasını təmin edir. CD-ROM diski ilə yanaşı artıq CD-RW (çoxdəfəlik) diskləri də vardır. Eyni zamanda bu disklərə yazılmış musiqilərə qulaq asmaq, videofilmlərə baxmaq olar.
- 2. Elektron resurslarla iş.** Oxucuların informasiya təminatını daha çevik və dolğun ödəmək üçün kitabxana tərəfindən yaradılmış və ya müxtəlif nəşriyyat və informasiya təşkilatlarından alınmış məlumat bazasıdır. Elektron resurslara elektron kataloq, elektron kitab və elektron kitabxanaları aid etmək olar. Elektron kitabxana elektron kitablar, həmçinin kitabxananın elektron kataloqda yaratdığı məsələn, “Ekologiya”, “Turizm”, “Müstəqillik”, “Qızıl fond”, “Bakı və bakılılar”, “Ölkəşünaslıq” və s. bazalar vasitəsilə

oxuculara uzaq məsafədən sərbəst axtarış apararaq kitabı on-line oxumağa imkan verir.

3. **İnternetdə axtarış.** İnternet ümumdünya əlaqə sistemidir. İnternetdən informasiyanın ötürülməsi və qəbul edilməsi üçün istifadə olunur. İnternetdə istənilən mövzuda axtarış aparmaq mümkündür. Bunun üçün açar sözü daxil etmək və axtarış düyməsini basmaq lazımdır. Nəticədə açar sözü əhatə edən məlumatlar ekranda görünür. Bu məlumatlar gördüyümüz ənənəvi kitabxanada ədəbiyyat siyahıları rolunu oynayır. Axtarışı **www.google.az, www.rambler.ru, www.mail.ru, www.yandex.ru** və s. saytlarında aparmaq olar.

4. **İnformasiyanın e-mail poçt vasitəsilə ötürülməsi və saxlanması.** İnternetin sistem kimi fəaliyyət göstərməsində əsas rolu elektron poçtu oynayır. Elektron poçt (e-mail)- internetin bu xidmətindən daha çox istifadə olunur. Xidmətin təminatı ilə internetdə xüsusi poçt serverləri məşğul olur. Poçt serverləri məlumatları oxucudan alır və poçt serverlərində toplayaraq müəyyən sıra ilə düzülmüş ünvanlara çatdırır. Poçt serverləri ilə oxucu arasında bu əlaqə avtomatik həyata keçirilir. Elektron poçtu vasitəsilə göndərilən məlumat bir neçə dəqiqədən sonra məkanına yetişir. Elektron poçtunun aşağıda göstərilən variantlarından istifadə edirlər:

- Adi məktublaşma – burada e-mail vasitəsilə insanlar arasında məlumatların və faylların mübadiləsini təmin etmək üçün istifadə edilir;
- İnformasiya serverləri – bəzi e-mail ünvanları avtomatlaşdırıldığı üçün, istifadəçi onu maraqlandıran müəyyən məsələyə aid elektron poçtuna sorğu etdikdə, o, istifadəçiyə avtomatik olaraq ətraflı cavab göndərmiş olur;
- Müxtəlif yerlərə göndərilmə – burada e-mail-ə abunə olmaqla dövrü olaraq müxtəlif səciyyəvi xüsisuyyyətə malik informasiyaları istifadəçi mütəmadi olaraq alır;

Elektron poçtu vasitəsilə kompüterin yaddaşında saxlanılan istənilən faylı lazımi ünvanə göndərmək mümkündür. Bu zaman çalışmaq lazımdır ki, yaddaşda olan faylın həcmi 1 Mbayt-dan artıq olmasın. Çünki böyük həcmli fayllar göndərilən zaman mütləq maneələrlə rastlaşmalı olur. Yəni göndərilmə vaxtı uzanır, nəticədə səhvlərə yol verilir və faylı yenidən göndərmək məcburiyyətində qalırsan. Belə halı aradan qaldırmaq üçün faylı bir qədər sıxlaşdırmaq lazım gəlir.

5. **Tapılmış informasiyanın printerdə çapı.** İnformasiyanı kağız üzərinə köçürüb çap etmək vəzifəsini icra edən qurğudur.

6. **Surətçixarma aparatı.** Mətnin surətinin çıxarılması və çoxaldılması üçün istifadə edilir.

7. **Skanerlə iş.** Mətn və qrafiki informasiyanın surətini çıxarıb kompüterə daxil etmək üçün bu qurğudan istifadə edilir. Skaner fotosəkil, əl yazması, qəzet və jurnal surətlərinin kompüterdə təkrar istifadə edilməsini təmin edir. Kitabxanada skanerin istifadəsi əvəzsizdir daha çox oxucu sorğularına tələbat olan kitablar seçilir, bütün səhifələrin surəti skanerdə yığılır, redaktə

edilir, tam hazır olduqdan sonra pdf formata çevrilir və oxucuların istifadəsinə verilir.

8. Rəqəmli kamera. Kompüterə təsvirləri daxil etmək üçün istifadə olunan xüsusi quruluşlu cihazdır. Kitabxanada keçirilən tədbirlərin, kitab təqdimatları zamanı foto şəkillərin və yaxud video çəkilişləri zamanı istifadə olunur. Həmin şəkillər kompüterin yaddaşına ötürülür və sayta yerləşdirilir.

Kitabxanalarda oxucuların bir sıra davranışları yol verilməzdir. Multimedia zalında müəyyənləşdirilmiş qaydalara riayət etmədikləri təqdirdə oxucular cəzalandırılaraq zaldan uzaqlaşdırılır. Belə ki, multimedia zalında aşağıda göstərilən hərəkətlər yolverilməzdir:

1. Qeyri-məntiqi oyun proqramları ilə bağlı iş.
2. Lazımsız saytlara baxış (zorakılıq, erotik səhifələr).
3. Şəxsi disklərin istifadəsi.

Multimedia zalı əsasən qeyd etdiyimiz kimi oxuculara informasiya xidməti müasir texniki avadanlıqlar vasitəsilə (audio, video maqnitofonlar, televizor, kamera, surətçıxarma aparatı, skaner, printer və kompüter avadanlıqlarının, o cümlədən proyektor və ekran) kompüter texnologiyası əsasında həyata keçirilir. Oxucular kompüterdə sərbəst informasiya axtarışına tam hazır olmadığı halda həmişə kitabxanaçının köməyindən istifadə etməyə çalışır. Buna görə də müasir kitabxanalarda multimedia zalında informasiya texnologiyalarından düzgün istifadə etməyi bacaran savadlı kitabxanaçılar işləməlidir. Zalda işləyən hər bir kitabxanaçının kompüterdən istifadə etmək bacarığı olmalıdır. Belə ki, kompüter texnologiyasından düzgün istifadə edildiyi təqdirdə demək olar ki, oxucunun heç bir sualı cavabsız qalmır. Bundan başqa texniki imkanlarla rastlaşmış və yeni biliklərə yiyələnmiş kitabxanaçı oxucularla daha yaxşı və maraqla işləyir. Kitabxanaçıların hazırlıq səviyyəsi və informasiya-proqram bazasının mövcudluğu oxucu ilə dialoq formasında iş qurmağa imkan verir. Yaxşı olardı ki, kitabxanaçılar öz bilik və bacarıqlarını həm də ixtisasartırma və digər kurslar vasitəsilə artırınsınlar. Belə kurslardan biri də distant təhsildir. Distant təhsil inkişaf etmiş ölkələrdə tədrisin ən yeni təşkilati formalarından biridir. Yol xərclərinə və vaxta qənaət distant təhsilin ən üstün cəhətlərindəndir. Distant təhsil müxtəlif proses və formalarda, məsələn, WEB bazada təhsil, kompüter bazasında təhsil, virtual sinif otaqları, rəqəmsal əməkdaşlıq və s. ibarətdir. Bu işə təhsilin kitabxanaçıya internet, extarnet (LAN/WAN), audio, video kasetlər, peyk rəbitəsi, interaktiv TV və CD ROM vasitəsilə çatdırılmasıdır. Bu məqsədlə F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının əməkdaşı Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə Rusiya Federasiyasının Mədəniyyətşünaslıq Akademiyasının Distant Təhsil Mərkəzi tərəfindən təşkil olunmuş “Kitabxanaların fəaliyyətində internetin tətbiqi: Azərbaycan kitabxanalarının əməkdaşları üçün tədris kursu” adlı onlayn təhsilin iştirakçısı olmuş və yüksək nəticə göstərmişdir.

Müasir dövrümüzdə oxucuların tələbatı olduqca rəngarəngdir. Bu səbəbdən də multimedia zalında ensiklopedik nəşrlər seriyasına daha çox tələbat var. Oxucu tələbatının öyrənilməsi nəticələrinə görə kitabxanalarda elektron ensiklopedik materialların və təhsilə dair elektron materillərin faizi məntiqi oyun proqramları və disklərinə nəzərən daha aşağı səviyyədədir. Bu bir sıra səbəblərlə izah edilir:

reklam azlığı və belə nəşrlərlə rahat işləmək üçün qeyri-oyun, yəni məntiqi və təfəkkür oyun proqramları fondunun az olmasıdır.

Zalda kiçik yaşlı uşaqların zövqünü oxşayan məntiqi tədris və təlim proqramları daha çox maraq yaradır. Bu proqramların missiyası uşağın yaradıcılıq bacarığını inkişaf etdirmək, həmçinin ibtidai məktəbdə əldə etdiyi biliyi əlverişli şəkildə gücləndirməkdir. Uşaqlar üçün bu zalda həm nağıl və klassik ədəbiyyata həsr edilən CD, DVD disklərini, həm də məntiqi oyun proqramları arasında bir sıra diskləri ayırmaq olar. Kiçik yaşlı oxuculara “Düyməcik”, “Piter Pen”, “Qırmızıpapaq”, “Cırtan”, “İki tənbel” “Qoğal”, “Qarğa və xərçəng”, “At və canavar”, “Tərs keçilər”, “Turpun nağılı”, “Açgöz ayı balaları”, “Canavar və durna” “Пятачок в волшебном лесу”, “Белоснежка и семь гномов”, “Волшебный мир Диснея” (*rus dilində-məntiqi oyun*) və başqa nağılların CD, DVD disklərini və pəzl- oyun kitabları təqdim etmək olar. Burada nəinki interaktiv cizgi filmi formasında təqdim olunan ədəbi yaradıcılığın süjet xətti ilə tanış olmaq olar, həmçinin eyni hekayəyə bir neçə dildə qulaq asmaq mümkündür. Bu da balaca oxucunun xarici dilləri öyrənməsinə kömək edir. Qeyd etmək lazımdır ki, kompüterdən 7 yaşına qədər uşaqlar yalnız valideynlərinin razılığı ilə 15-20 dəqiqədən çox olmayaraq istifadə edə bilər. Orta və yuxarı yaş qrup oxucular internet və multimediyaya avadanlıqlarından informasiya almaq üçün, balaca oxucularımız isə hələlik nağıllara qulaq asmaq, nağıllar əsasında çəkilmiş cizgi filmlərinə tamaşa etmək, diqqət və təfəkkürü inkişaf etdirmək üçün mövcud olan oyunları oynamaq üçün istifadə etməlidir və kitabxanaçı bu avadanlıqlardan məharətlə istifadə etməli, onların marağına uyğun olan nağılları oxuculara təqdim etməlidir.

Orta və böyük yaşlı oxucular üçün daha ciddi kompüter hazırlığı tələb olunan dərslər proqramı əsasında hazırlanmış disklər (Azərbaycan tarixi, Botanika, Zoologiya, Kimya və s.) və məntiqi oyunlar maraq yaradır: strategiya, macərə, fantastika (dəniz əfsanələri, kosmosla bağlı) və başqaları. Bundan başqa, onlar gənc oxucunu fikirləşmək və sərbəst qərar qəbul etmək zərurəti qarşısında qoyur. Oxucuların marağını və tələbatını nəzərə alıb uşaq kitabxanalarının multimedia zalını dərslər proqramı əsasında hazırlanmış disklərlə daha çox zənginləşdirmək lazımdır və şərait yaratmaq lazımdır ki, oxucular disklərdən, kompüterlərdən sərbəst istifadə etsinlər. Sərbəst işləmək üçün həm oxucu, həm də kitabxanaçı kompüter biliklərinə yiyələnməlidir. Yaxşı olardı ki, aşağıda qeyd olunanları kitabxanaçı bilsin. Çünki kompüterdən istifadə zamanı bunları bilmək lazımdır: informasiyanın bir kompüterdən digərinə ötürülməsini informasiya daşıyıcıları (sərt disk, elastik disk və s.) və kompüter şəbəkəsi vasitəsilə ötürmək olar. İki və daha çox kompüterin ardıcıl birləşməsi kompüter şəbəkəsi meydana gətirir. Kompüter şəbəkələri yerləşdiyi sahədən asılı olaraq lokal və qlobal şəbəkəyə bölünür. Lokal şəbəkə bir neçə fərdi kompüterdən və qurğulardan ibarətdir. Onlar bir-biri ilə məhdud ərazidə kabel əlaqəsi ilə birləşirlər. Şəbəkələrin köməyi ilə fayl və printerlərdən, elektron poçtundan və digər ehtiyatlardan tamamilə istifadə etmək mümkündür. Lokal şəbəkələr ərazi xüsusiyyətlərinə görə yığıcamlığı ilə fərqlənir. Odur ki, lokal şəbəkədən istifadə etməklə müxtəlif yerlərdə (məsələn, bir binada, bir mərtəbədə və s.) istifadə olunan kompüterlər birləşdirilir. Lokal şəbəkələr və

fərdi istifadəçiləri birləşdirən şəbəkə Qlobal şəbəkə adlanır. Qlobal şəbəkənin köməyi ilə ayrı-ayrı kompüterləri, ayrı-ayrı lokal şəbəkələri birləşdirmək mümkündür. Qlobal şəbəkələri birləşdirən daha yüksək səviyyəli şəbəkə də mövcuddur. Bu şəbəkə İnternet adlanır.

İnternet xidməti multimedia zalında təşkil edilən əsas xidmətlərdən biridir. Belə ki, dünya interneti – WWW- ümumdünya hörümçək toru adlandırır və internetdən məlumat almaq, məlumat mübadiləsi üçün istifadə edilir. Bu gün uşaqların, yeniyetmələrin və gənclərin maraq dairəsini əhatə edə biləcək bir çox sahələr var. Belə ki, müasir dövrümüzdə gənclərin maraqları internet məkanı və virtual aləmlə təmin olunmuşdur. Bu gənclərin sosiallaşmasına müsbət təsir göstərsə də, sağlamlığına, psixikasına ziyan da vura bilər. Uşaqlara və gənclərə intellektual istirahət – bura kitabxanalar, dil, proqram kursları, teatr, tamaşalar daxildir ki, bu növ istirahətə də gəncləri cəlb etmək lazımdır. Maraqlarını, məşğuliyyətini, çevrəsini özü seçə bildiyi üçün bu günkü gənclik mənəvi tələbatlarını dolğunlaşdırmağa çalışmalıdır. Gənclərin yaşam tərzləri, maddi durumları, ailədəki vəziyyət onların istirahətinə, təhsilinə təsir edir və bu imkanlar sadalananları formalaşdırır. Məsələn, bəzi gənclər maddi duruma görə kino-teatra gedib dincələ bilmir, bəzisi ailədəki mentalitet problemlərindən dolayı istirahətini istədiyi kimi seçə bilmir. Evə gec gəlmək, gecə saatlarda gənclərin düzənlədiyi tədbirlərə getmək kimi imkanları olmur. Bu səbəbdən də gənclər qruplara bölünməyə başlayır. Çox az sayda gənc internetdən sırf öz iş- təhsil imkanlarını genişləndirmək, yaxud alət olaraq istifadə edir. Bir qrup gənc internetdən informasiya mənbəyi kimi istifadə etdiyi halda, əsas hissə tanışlıq, sosiallaşma, əyləncə, boş vaxtlarını keçirmək üçün virtual aləmə üz tuturlar. Lakin uzun illərin təcrübəsi göstərmişdir ki, insanların həyatında kitab oxumaq həmişə mühüm rol oynayıb. Kitab oxumaq insanın inkişafında, tərbiyəsində və təhsilində böyük əhəmiyyət kəsb edib. Lakin müasir uşaqların həyatında kompüter və internet televiziyanı da öncə yer tutur. İnternet mütəmadi olaraq bizim həyatımıza öz keyfiyyətlərini dəyişərək daxil olur. Hal-hazırda biz o səviyyədəyik ki, internet sayəsində söz ehtiyatımız və bilik səviyyəmiz artır. Buna görə də multimedia zalında oxucuların internetdən, bloq və sosial şəbəkələrdən (Facebook, Twitter) istifadəsinə şərait yaratmaq lazımdır.

Facebook dünyada ən çox tanınmış bir sosial şəbəkədir. Facebook bir ictimai ünsiyyət və görüşmə kanalıdır. Facebook sosial şəbəkəsi 2004-cü ilin fevral ayında Harvard Universitetinin tələbəsi Mark Zukerberq tərəfindən yaradılmışdır. Facebook şəbəkəsinin durmadan sürətli inkişafı Azərbaycanda da öz təsirini göstərdi. Belə ki, Facebook-un Azərbaycandan dilinə tərcüməsi 2008-ci ilin yay aylarından başlandı və Facebook istifadəçilərinin sayı daha da artdı. 3 mərhələdən ibarət olan tərcümə prosesinin ilk mərhələsində yalnız lüğət tərcümə olundu və səsvermə nəticəsində lüğət qəbul olundu. İkinci mərhələdə Facebook-un özü tərcümə olundu. Bu mərhələ hələ də başa çatmasa belə, artıq 2 oktyabr 2009-cu il tarixindən etibarən sayt rəsmi olaraq Azərbaycan dilində fəaliyyət göstərir. İstifadəçilər Hesab Tənzimləmələrindən Dil bölməsində müvafiq olaraq Azərbaycan dilini seçməklə Facebook-u bu dildə istifadə edirlər. Sayt istifadəçilər üçün ödənişsizdir. İstifadəçilər profilləri fotosəkilləri, maraq sahələri, gizli ya da

açıq mesajları və yoldaş qrupları ilə sərgiləndirir. Profillərin nümayişi yalnız dostlarına görünəcək şəkildə və ya müəyyən şəbəkələrin xaricindəkilərə açıq olmayacaq şəkildə məhdudlaşdırıla bilər.

Twitter - pulsuz internet xidmətidir. Twitter istifadəçilərə 140 simvol ilə bu an nə etdiyimizi yazmağa imkan verir. İstifadəçilər mikrobloqa qeyd əlavə etmək üçün, web-səhifədən, SMS (qısa ismarıq xidməti) və ya bu sistem üçün yaradılmış proqramlardan istifadə edirlər. Twitter ictimai mühitlə, dostlarla, ailə ilə tez-tez sürətli bir şəkildə fikirləri paylaşmağa şərait yaradır. Sosial şəbəkənin yaradıcıları Jack Dorsey, Biz Stone və Evan Williamsdir. Twitterin ən ümumi məqsədi dostlarınızın nə etdiyini hər an izləməkdir.

Bloq – maraqlı məlumatların birbaşa şahidlərdən operativ alınması mümkün olan yeni mediadır və hər bir internet istifadəçisinin yarada biləcəyi on-line gündəlikdir. Bloqun müəllifi onun yazılarının kimin tərəfindən - bütün internet istifadəçilərinin, yaxın dostlarının və ya yalnız özünün oxuyacağına və şərh edəcəyinə qərar verir. Bloq istifadəçiləri bir-birilərinin gündəliklərini oxuya, şərh edə, öz aralarında mübahisə edə, bir-biriləri ilə tanış ola, ünsiyyət yarada, maraq dairələrinə görə cəmiyyət yarada bilərlər.

Bu sosial şəbəkələrdən kitabxana sahəsində də istifadə etmək məqsədəuyğundur. Elə bir kitabxana ola bilər ki, onun web saytı olmasın. Web saytı olmayan kitabxanalar özləri üçün bloq yarada bilər və oxucularla öz informasiyalarını paylaşa bilərlər. Kitabxanalar yuxarıda qeyd etdiyimiz şəbəkələrdə, yəni Facebook və Twitterdə də özlərinə səhifə açə bilərlər. Və çalışmalıdırlar ki, yaratdıqları sayt və səhifələr rəngarəng dizaynda olsun. Bu səhifələrdə kitabxanada keçiriləcək tədbirlər haqqında məlumat verilir, tədbirlərin foto şəkilləri, video çarxları yerləşdirilir, kitabxana sahəsində baş verən yeniliklərlə oxucuları tanış edir, kitabxanaya daxil olmuş yeni kitablar haqqında mütəmadi informasiyalar yerləşdirilir. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının web saytı (www.clb.az) olmaqla yanaşı, Facebook, Twitter kimi sosial şəbəkələrdə də fəaliyyət göstərir. Səhifələrdə kitabxanamızda həyata keçirilən tədbirlər və kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyatlarla oxucular məlumatlandırılır. Kitab bayramları, rayonlara ezamiyyətlər də səhifədə öz əksini tapır. Kitabxanamız tərəfindən ötən il 6 rayon üzrə keçirilən “Kitab karvanı: uşaq kitabları İpək yolu ilə” (29 sentyabr- 05 oktyabr) möhtəşəm tədbir, “Kırım-2011” Beynəlxalq konfrans, Rusiyanın Lipesk şəhərində keçirilən “Bələdiyyə kitabxanalarının informasiya resurslarının şəhərin inkişafında rolu. Təcrübə və perspektivlər” adlı “Mütaliə” konfransı, İon Kryanga adına Moldova Milli Uşaq Kitabxanasına elmi ezamiyyə haqqında informasiyalar həmin bu səhifələrdə yerləşdirilmişdir. Sosial şəbəkələrdə fəaliyyət göstərmək istəyən kitabxanalar bizim səhifələrdən bəhrələnmə və istifadəçilərin kitabxanamıza hər hansı bir sorğusu olarsa e-mail ünvanımıza childlibbaku@yahoo.com yazıb göndərə bilərlər. Kitabxananın web saytı da dolğun işlənmişdir, həm kitabxanaçılar, həm də oxucular istədikləri informasiyanı saytımızdan ala bilərlər. Saytımızda olan internet-etiket qaydaları rubrikasında yerləşdirmiş qaydaları kitabxanaçılar multimedia zalında həyata keçirə bilər. Oxucuların sadələdiyimiz şəbəkələrdən və internetdən istifadəsi o demək deyildir ki, internet vasitəsilə informasiya alan oxucuların sayını artırmalıyıq. Oxucu

sorğusunu internetlə yanaşı kitab, dövrü mətbuat vasitəsilə də tapıb oxucuya təqdim etməliyik. Bununla da oxucularda həm multimedia zalından istifadəyə maraqla oyanmış olarıq, həm də kitabxananın oxucuların sayı daha da artmış olar.

İstifadə olunan ədəbiyyat siyahısı:

1. “Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı (20 aprel 2007) // Azərbaycan.- 21 aprel.- S.1
2. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə” Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı (6 oktyabr 2008 il) // Xalq qəzeti.- 7 oktyabr.- 2008.- S.1
3. Xələfov Abuzər. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi.- B.:Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2004.- 328s.
4. Xələfov Abuzər. Kitabxanaşünaslığa giriş.- B.:Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001.- 400s.
5. İnformatika və kompüterləşmənin əsasları / Abbasov Ə., Əlizadə M.Seyidzadə E. və b.- B.: MSV NƏŞR, 2006.- 880s.
6. “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (12 mart 1999 il) // Azərbaycan.- 1999.- 14 mart.- S.3

Tərtib edən: Nailə Həşimova – F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası Elmi-metodika şöbəsinin müdiri

Redaktor: Füzurə Quliyeva– F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının direktoru